

JADRANKA GRBIĆ

Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

JEZIČNI PROCESI, IDENTITET I GLOBALIZACIJA

U ovome se radu analizira jezična situacija u korelaciji s etnokulturnim identifikacijskim procesima u suvremenom svijetu. Polazi se od činjenice da je od doba romantizma u Europi, kada su inaugurirani nacionalni jezici kao označitelji nacionalne/državne pripadnosti, započeo proces destrukcije brojnih (tzv. malih) jezika koji su, u tome smislu, postali irelevantni i nemoderni. Taj se proces intenzivirao u dvadesetom stoljeću, osobito u zadnjim desetljećima, kad je proces neoliberalne globalizacije učinio engleski jezik globalnim svjetskim jezikom te istodobno drastično ugrozio svjetsku jezičnu diverzifikaciju. Na osnovi suvremenih teorija o identitetu u radu se propituje hipoteza o relativnosti uloge sadržaja kulturnoga repertoara u identifikacijskim procesima i premještanju važnosti jezika kao etnokulturnoga markera na neke druge elemente kulture.

Ključne riječi: jezik, identitet, globalizacija

Jezik i društvo: Priča o Kuli babilonskoj

Kula babilonska

Sva je zemlja imala jedan jezik i riječi iste. Ali kako su se ljudi selili s istoka, naiđu na jednu dolinu u zemlji Šinear, i tu se nastane. Jedan drugome reče: "Hajdemo praviti opeke te ih peći da otvrdnu!" Opeke im bile mjesto kamena, a paklina im služila za žbuku. Onda rekoše: "Hajde da sebi podignemo grad i toranj s vrhom do neba! Pribavimo sebi ime, da se ne raspršimo po svoj zemlji!"

Jahve se spusti da vidi grad i toranj što su ga gradili sinovi čovječji. Jahve reče: "Zbilja su jedan narod s jednim jezikom za sve! Ovo je tek početak njihovih nastojanja. Sad im ništa neće biti neostvarivo što god naume izvesti. Hajde da siđemo i jezik im pobrkamo, da jedan drugome govora ne razumije." Tako ih Jahve rasu odande po svoj zemlji, te ne sazidaše grada. Stoga mu je ime Babel, jer je ondje Jahve pobrkao govor

svima u onom kraju i odande ih je Jahve raspršio po svoj zemlju
(Biblija, Knjiga Postanka 11, 2001:7).

i revizija priče o Kuli babilonskoj...

U biblijskoj priči o Kuli babilonskoj Noini nasljednici su pokušali sagraditi građevinu koja bi sezala sve do neba. Izgleda da su sinovi čovječji u to doba živjeli u naprednoj i stabilnoj zajednici. S jedne strane, ovladali su tehnologijom te su bili u stanju graditi grandiozne građevine; s druge strane, bili su prilično samosvjesni, težili su za samopotvrđivanjem (nastojali "sebi pribaviti ime"). No, Bog je osujetio njihove namjere i sabotirao zajednički jezik kojim su komunicirali. No, ni to nije bilo dovoljno. Disperzirao ih je u prostoru.

Ova priča zapravo portretira jezični pluralizam, jezičnu različitost i migracije kao rezultat Božjega gnjeva, a slijedom toga i kao Božju kaznu.

... kao ideji o jednom jedinom jeziku...

U ovoj se starozavjetnoj priči nastanak jezičnoga pluralizma i jezične različitosti tumači kao posljedica nesuglasja između ljudskih i Božjih planova. Ono katastrofalno utječe na tijek povijesti jer je kolektivni prekršaj, koji se poput Adamova sastoji u oholom pothvatu, kažnjen rasipanjem naroda i miješanjem jezika (Biblija 2001:1180). Nastanak jezičnoga pluralizma tumači se kao nešto, u krajnjoj liniji, problematično, čak nepoželjno. Priča o Kuli babilonskoj sigurno je bila inspirativna za zagovornike ideje o monolingvalnom društvu, premda su zagovornici takve ideje tijekom minulih vremena nalazili nadahnuća i u drugim izvorima.

Poznati su brojni pokušaji da se globalni jezični pluralizam zamijeni jednim jezikom. U novije doba dva su poznatija pokušaja nejednakih uspjeha s kraja 19. st. Jedan je od njih *volapük*, međunarodni jezik nazvan po kombinaciji riječi vol (svijet) i puk (jezik), prvi umjetni jezik koji je prešao eksperimentalnu fazu. Na pretežno germanskoj (60% engleskoj) podlozi konstruirao ga je njemački svećenik Johann Martin Schleyer (1831.-1912.) 1879. godine, potaknut problemom komunikacije njemačkih emigranata u Americi s njihovim obiteljima u Njemačkoj (Harlow 2003; Mühlhäusler 1994:17; ELZ 1969:652; Gajić 1980:74). Uspjeh *volapüka* bio je kratkotrajan i nevelika dometa. Unatoč potpori Američkog i Londonskog filološkog društva te uglednih intelektualaca toga doba u Americi i Europi, *volapük* nije stekao dovoljan broj govornika da se održi kao jezik šire komunikacije. Ipak, valja reći da *volapük* i dalje postoji. I danas ima ljudi koji uče, govore i pišu *volapük* jezikom, objavljuju rječnike (npr. u Velikoj Britaniji je 1998. g. objavljen rječnik *English-volapük Dictionary* Roberta Midgleyja), gramatike, priručnike.

Među nekoliko pokušaja reforme *volapüka* je pokušaj hrvatskoga lingvista i matematičara Jurja Bauera (1848.-1900.), koji je modificirajući

volapük, vlastitom jezikoslovnom kombinatorikom, stvorio međunarodni jezik *spelin* (HE 1999:664). Bauerov jezični izum imao je određeni publicitet u inozemstvu, ali ga je hrvatska znanstvena i općenito intelektualna sredina toga doba dočekala vrlo suzdržano.

Esperanto međutim, izum poljskoga liječnika Ludwika Lazara Zamenhafa (1859.-1917.), nastao 1887. godine i nazvan prema latinskoj riječi *sperare*, što znači nadati se, umjetni je ili planski međunarodni jezik, od svih umjetnih jezika najrasprostranjeniji s tisućama sljedbenika/govornika u svijetu, pa tako i u Hrvatskoj.¹ Među esperantistima je bilo onih (a ima ih vjerojatno i danas) koji su ambiciozno vjerovali da će *esperanto* jednom postati ne samo univerzalni pomoćni jezik u međunarodnoj komunikaciji, dakle svojevrsni svjetski *lingua franca*, nego da će u nekoj od svojih kasnijih faza postati čak jedinim jezikom na svijetu (ELZ 1969:715).

... te o ideji o jeziku kao domovini

Ali nekih stotinjak godina prije nego što su nastala ova dva poznatija pokušaja stvaranja umjetnih/planskih međunarodnih jezika kojima je cilj bilo stvaranje monolingvalnog društva, u Europi traje razdoblje romantizma (kraj 18. i početak 19. st.), koje je, između ostalog, razdoblje velikih društvenih promjena i nacionalnih pokreta u kojima se osobito obraća pozornost na nacionalne jezike i folklor. To je bilo razdoblje razvoja nacionalne svijesti i ostvarenja ideja o nacionalnoj državi, pri čemu su se iskristalizirali stavovi o jednom jeziku, ali ne jednom univerzalnom, svjetskom, nego jednom nacionalnom jeziku (o čemu svjedoči i kulturna Herderova rečenica da je jezik domovina). Nije tada dakle posrijedi bila ideja monolingvalnog društva, kao prije dramatičnog događaja u Babilonu a niti ideja o monolingvalnom društvu s jednim međunarodnim jezikom komunikacije poput *esperanta*, nego o monolingvalnoj nacionalnoj državi.

Stav da je zajednički jezik neophodan čimbenik u stvaranju nove nacije, ideja je koja je snažno inspirirala one koji su se zalagali za reduciranje jezičnog pluralizma i raznovrsnosti. Bilo je to, naravno, pitanje ostvarenja zahtjevnoga političkog projekta, odnosno stvaranje monolingvalnog društva radi stvaranja modernih nacionalnih država.

Uz to, jedan nacionalni jezik bio je preduvjet modernizacije. Bez obzira koji je jezik bio izabran, bio je to onaj koji je bio/postao općera-

¹ Primjer iz recentnoga doba: dana 24. lipnja 1997. g. u optjecaj je puštena prigodna kovanica od 25 kuna čije je naličje posvećeno Prvom kongresu hrvatskih esperantista. Inače tijekom cijeloga dvadesetoga stoljeća bilježe se pokušaji stvaranja umjetnih jezika od kojih su poznatiji: *IDO*, *Occidental*, *Basic English*, *Novial*, *Interglossa & Glossa*, *Interlingua*, *Neo*. Neki nisu stvarani s ambicijama da postanu univerzalni jezici komunikacije, npr. jezik *Loglan and Lojban* stvoren je samo da potvrdi Sapir-Whorfovu hipotezu, dok je jezik *Klingon* izmišljeni jezik izmišljenoga naroda u popularnoj znanstveno-fantastičnoj televizijskoj seriji "Zvezdane staze" (Harlow 2003).

zumljiv, sposoban izraziti sve koncepcije i nebrojene distinkcije potrebne modernom svijetu.

No, opredjeljenjem za jedan nacionalni jezik započeo je proces destrukcije brojnih jezika koji su postali nemoderni i irelevantni. Taj proces nije nikad prekinut, a intenzivira se tijekom cijeloga dvadesetoga stoljeća. Kulminaciju će izgleda doživjeti u dvadesetprvom, za koji postoje prognoze, a slijedom toga opravdane bojazni, da će jezična slika svijeta prilično osiromašiti.

Jezik, identitet i različitost

U doba romantizma, dakle, ukorijenilo se shvaćanje da su identičnost i srodnost jezika, a samim time i mogućnost sporazumijevanja na širem planu, neophodan preduvjet nastanka i opstanka neke zajednice. Jezik bi, dakle, bio sredstvo pomoću kojeg se zajednice integriraju i diferenciraju.

Ipak, uloga je jezika u tome relativna.

Naime, istraživanja pokazuju da se etničke i jezične granice ne moraju uvijek podudarati. Uz to, jezik nije i ne mora biti trajno obilježje neke (pa i etničke) zajednice. Sukladno tezi Anthonyja D. Smitha o promjenjivim i nepromjenjivim atributima koji su "u posjedu" neke etno-kulturne zajednice (Smith 1998:47), postoje određene povijesne situacije (npr. migracije, etnodemografska neravnoteža unutar ograničenog zemljopisnog prostora, geografska ekspanzija, gospodarska neravnoteža, itd.) kad zajednica napušta svoj jezik ("etnički materinji jezik" ili "tradicionalni jezik kulture" kako ga je imenovao J. Fishman (1978:22)), čime dakle napušta jedan element iz svoga kulturnog repertoara i zamjenjuje ga nekim drugim, ali pritom ne gubi ni etnički/nacionalni niti kulturni identitet (nešto što sama smatra svojim "izvornim, prvobitnim identitetom").

Naime, suvremeni pristupi istraživanju identiteta (Barth 1969; 1994) naglašuju da na procese koji utječu na iskustva i oblikovanje identiteta pojedinaca djeluje niz razina (mikro, srednja, makro, usp. pojedinac, obitelj, država...) (Barth 1994:19-20) i čimbenika, pri čemu su za suvremeno društvo krucijalni globalni čimbenici.

Riječ je o globalizaciji kao povijesnom procesu i kao političkom projektu neoliberalnog kapitalizma ili o: "... neoliberalnom socioekonomskom programu kojega zapadni ideolozi nazivaju 'globalizacijom'" (Chomsky 2004:33), a koji se očituje u istodobnom djelovanju gospodarskih, političkih, ekoloških, kulturnih i komunikacijskih čimbenika koje nadilaze granice nacionalnih država (usp. Milardović 1999, 2002, 2003). Stoga, bez obzira na propitivanja je li globalizacija novi termin za stalno prisutne procese u društvu samo drukčijeg sadržaja, oblika i dometa, danas je u svakom slučaju riječ o neoliberalnoj globalizaciji (usp. Kelsey 2003:52-55); o globalizaciji kao kontinuirano mijenjajućem procesu koji se događa na globalnoj, dakle na razini cijeloga svijeta; procesu koji je transnacionalan i integrirajući (Van Elteren 1996:54).

S obzirom na kulturu, globalizacija znači jačanje utjecaja dominantnih kultura s vidljivom ili nevidljivom, stvarnom ili zamišljenom tendencijom relativizacije nacionalnih kulturnih identiteta, no s nejednakim djelovanjem na raznim stranama svijeta, a osobito oslabljenom tamo gdje se javljaju oponentni zahtjevi – za lokalizacijom (Hampton i Wellman 2000; usp. Čolić 2002:130).

Budući da su u pojmu identiteta sadržane i objektivna dimenzija, tj. ono spoznajno (objektivni kulturni sadržaj) i subjektivna, tj. ono emotivno (osjećaj pripadnosti i lojalnosti), osim što su u međusobnoj interakciji, obje su dimenzije u stalnom procesu promjena i nikada se ne pojavljuju u nekakvoj "prvobitnosti". Znači da su globalizacijski procesi "plodno tlo" za transformaciju i redefiniranje identiteta. Tim više ako se ima na umu da u identitetima postoji i nešto konstantno: za njih se vjeruje, zamišlja, misli i tvrdi da su temelji zajedništva (o zamišljanju zajedništva vidi: Anderson 1990:16-18).

Nije slučajnost što se usporedno sa zanimanjem za probleme identiteta javlja zanimanje za pitanja i probleme jednoga od ključnih čimbenika u procesu identifikacije – jezika. Jer unatoč tomu što se komunikacija među ljudima i zajednicama odvija na više načina, jezik i govor su, izravno ili neizravno, ipak osnovno sredstvo komunikacije. A jezik je, kao i svaki drugi kulturni element, podložan promjenama.

Jeziči su različitoga značenja, a unutar jedne jezične zajednice i ta značenja mogu imati različite statuse, ovisno o svojoj društvenoj funkciji. Slijedom toga se može reći da jezici funkcioniraju različito ne zato što bi se razlikovali s obzirom na genezu ili tipologiju, već zato što ispunjuju različite društvene potrebe, zato što njima govore različite skupine govornika i zato što imaju nejednaku društvenu moć.

S obzirom na funkcionalnost jezici se klasificiraju na više načina. Tako su neki normiranjem izgrađeni do stupnja na kojem funkcioniraju kao komunikacijski instrumenti na svim razinama suvremenoga života neke zajednice, te tada govorimo o standardnom jeziku. Drugi funkcioniraju kao vernakulari,² neki su kao dijasustavi raslojeni na veći broj dijalekata. S obzirom na zemljopisno raširenje uporabe nekoga jezika, a time i njegova komunikacijska i društvena, politička, ekonomska i druga uloga, govori se o lokalnim, regionalnim, nacionalnim i internacionalnim jezicima (detaljnije o funkcionalnoj klasifikaciji jezičnih varijeteta npr. u Fishman 1978:35-42; Bugarski 1997a:67).

Svijest o jezičnoj raznolikosti duboko je prisutna u čovjekovoj komunikacijskoj praksi. To se odnosi i na raznolikosti između dvaju ili više jezika, kao i na raznolikosti unutar jednoga jezika (budući da se jezici većinom dijele na dijalekte).

² Vernakular je običan, svakodnevni govor (Kottak 1991:291), "jezik prikladan za narodni govor" (Fishman 1978:22), jezik koji još nije standardiziran u znanosti (Bugarski 1997a). Posljednji autor napominje da je uvriježen izraz "narodni govor" za vernakular neprecizan i neadekvatan.

U posljednje vrijeme u svijetu, osobito među znanstvenicima, stručnjacima te raznim aktivistima potaknutim rezultatima znanstvenih istraživanja u kojima se donose podaci o broju jezika koji nestaju praktički iz dana u dan, raste broj zagovornika izjednačavanja značenja jezične (i općenito kulturne) različitosti s biološkom. Pojavljuju se termini poput *jezična ekologija* (Mühlhäusler 1994:17; Fettes 2004:43, 45; Kibee 2004:47-57; Maffi 2000:385 i dalje) i *bio-jezična različitost* (Skutnabb-Kangas 2001:205 i dalje; Cameron 2002:137), *jezična različitost kao kulturni ekosustav* (Krauss, M. E. prema Raloff 1995:117) i sl.³ Neki lingvisti/antropolozi koji se bave jezičnom diverzifikacijom čak se deklariraju kao etnobiolozi (npr. Maffi 2002:385). Potiču se razne djelatnosti i osnivanje organizacija i znanstvenih i stručnih institucija za očuvanje jezične različitosti često pod pokroviteljstvom i potporom pojedinih država ili lokalnih samouprava, te međunarodnih organizacija. Npr. na temelju brojnih istraživanja i izvještaja o višejezičnosti i jezičnoj situaciji u svijetu UNESCO je godine 2001. donio Opću deklaraciju o kulturnoj raznolikosti, kojom se kulturna raznolikost tretira kao najvrednije zajedničko nasljeđe čovječanstva; postoje već i brojne nevladine udruge s istim ciljevima (Defenders... 2000:30-32).

Iako ideja o usporedbi jezične s biološkom različitošću ima mnogo kritičara (jer jezici ipak nisu "vrste", oni naime ne postoje neovisno o ljudima koji ih upotrebljavaju), među njima ipak postoje neke paralele. Prvo, dugo vremensko razdoblje da različitost nastane. Jednom izgubljen jezik nije lako obnoviti, još manje nadoknaditi, baš kao što je to i s prirodom, bez obzira na napredak bioinženjeringa ili pak jezičnoga. Drugo, jezična različitost je funkcionalna upravo kao i ona u prirodnome svijetu. Tisuće jezika koji još danas postoje reflektiraju nužnu adaptaciju na različite društvene i prirodne uvjete (tzv. promjene u okruženju). Oni su rezultat narasle specifičnosti ljudi i njihovih kultura i prilagodbe na stalno promjenljiv svijet (Mühlhäusler 1994:17; Cameron 2002:135-139). U tome smislu jezični pluralizam jest jedan od esencijalnih resursa čovječanstva, poput bilo kojega drugog kulturnog, biološkog ili gospodarskog dobra.

Dominantnost i jezični prestiž

Jezična situacija se danas rapidno mijenja, tako dok s jedne strane nekim jezicima iz dana u dan raste (nad)moć jer zadobivaju sve više govornika, s druge pak strane brojni jezici nestaju.

Naravno, u tehničkom smislu ni jedan jezik sam po sebi nije superioran u odnosu na druge jezike, niti je sam po sebi dominantan. Društveni odnosi, tj. izvanjezične činjenice pokazuju da, kada političke, gospodarske i prostorne granice spoje dvije ili više kulturnih i etničkih/na-

³ Također i u: Maffi 2001, 2002; The World's Linguistic Diversity 2001; Skutnabb-Kangas 2001.

cionalnih zajednica, dominantnim postaje jezik one čiji su govornici dominantni na političkom, gospodarskom i prostornom planu. U takvoj je situaciji dominantan jezik jezik prestiža (ugleda) jer se pretpostavlja da će se njegovom uporabom govornici lakše promovirati na društvenoj u gospodarskoj ljestvici (Grbić 1994:35; Laponce 2004:59).

Naime, društvena zbilja uvjetuje našu jezičnu praksu: govor, ali i pismo, genijalni izum znakovnoga sustava zahvaljujući kojem je čovjek postao *homo scribens*, izum koji je nastao kad je opseg informacija prerastao mogućnosti ljudskoga pamćenja i koji na svoj specifičan način ima komunikacijsku i civilizacijsku ulogu.⁴

Prema principima lingvističkoga relativizma svi su idiomi, pa tako dakle i svi jezici i dijalekti, jednako učinkoviti kao komunikacijski sustavi. No, neki antropolozi koji su fokusirali svoja istraživanja na simbolične aspekte moći, upućuju na to kako se ta moć, odnosno dominacija, reproducira i traje, između ostaloga, lokalnom kulturnom, a time i jezičnom praksom. Lokalna jezična praksa katkad postaje simboličan kapital, točnije strateški resurs, koji se može pretvoriti u društveni, pa i gospodarski. On vodi put dobrobiti, prestiža i moći (npr. Haugen 1966; Gal 1987, 1989). Jezična praksa je u tome slučaju jedna od informacija o stanju grupne svijesti, dakle i identiteta, jer otkriva unutarnju samopercepciju, kao i najčešće neizgovoren ali prisutan stav o drugima, tj. stav o vlastitom identitetu i identitetu drugih, napokon i o vlastitom statusu (položaju) u globalnim egzistencijalnim socioekonomskim uvjetima.

U praksi je najčešće riječ o pojavama poput prihvaćanja prestižnoga idioma (u prvome redu standarda), bilingvizma (i multilingvizma) "code switching" – a, tj. preključivanja ili prebacivanja iz jednoga koda (idioma) u drugi (Gal 1987) i pojavi diglosije (tj. postojanja komplementarnih idioma u unutar skupnoj verbalnoj komunikaciji), zatim funkcionalne dvo-kodnosti kao osobitoga tipa diglosije (primjerice kada se standardni jezik upotrebljava u javnoj komunikaciji, a lokalni govor u privatnoj) i sl.

Jezična promjena i identitet

Sve ovo, s jedne strane, potkrepljuje (hipo)tezu o relativnosti uloge jezika u oblikovanju i održavanju identiteta neke zajednice, a osobito one, koja se iz nekih razloga (npr. migracije ili globalizacijskih procesa) "našla" na području drugoga/drugačijega idioma ili je u situaciji da se služi nekim drugim idiomom, nematerinjm, nekim/bilo kojim zamjenskim jezikom. Postavlja se pitanje nisu li neki drugi čimbenici (i koji?) u različitim slučajevima i situacijama stabilniji fenomeni i identifikacijski čimbenici od jezika?

⁴ Rasprava o interakciji jezika, govora i pisma nadilazi namjenu ovoga rada; detaljnije u Bugarski 1997b:7-28.

S druge strane, uporaba jezika upućuje na potiskivanje i nestajanje jednih jezika i dominaciju drugih, te na iznimno snažnu interakciju jezika, moći, gospodarskog razvoja i globalnih geopolitičkih promjena.

Geopolitičke promjene, neoliberalna globalizacija i jezična situacija: jezik, razvoj i moć

U svijetu je općeprihvaćena konstatacija lingvista, ekonomista, sociologa, politologa i dr. da je većina nerazvijenih zemalja, zemalja u razvoju i /ili tranziciji multilingvalna i multikulturna. Ti podaci korespondiraju s podacima o velikom broju nepismenih u tim zemljama.

Nasuprot tome lingvistički homogenije države su obično gospodarski razvijenije, obrazovno naprednije, politički modernije. Čak štoviše, ideološko-politički su mirnije i stabilnije (Fishman 1968, prema Watson 1999:6).

Ovu konstataciju dobrim dijelom potkrepljuje analiza distribucije jezika u svijetu jer se s njome poklapa.⁵

Ipak je to na neki način dosta široko uopćavanje. Još zapravo nije utvrđen ili dokazan uzročni međuodnos jezične različitosti i gospodarskog razvoja. No, ne mogu se ignorirati činjenice da je najviša koncentracija jezika u najmanje razvijenim zemljama; da je skupina najsiromašnijih zemalja među onima u kojima je multilingvizam u najvećem postotku, osobito u Africi, a da je najveći broj siromašnih i marginaliziranih u onim regijama u kojima se lokalni jezici naširoko govore, te da u njima živi minimalan broj onih koji znaju jezik koji u njihovim zemljama ima status nacionalnog (na državnoj razini) ili neki internacionalni jezik.

Deklaracije i povelje o ljudskim pravima, među kojima su i pravo na uporabu vlastitoga jezika, donesene posljednjih godina, bez obzira na plemenite namjere kao što su smanjenje siromaštva, prepoznavanje i rješavanje etničkih, rodnih ili ostalih manjinskih pitanja, također podliježu kritičkom propitivanju. Naime, pokazuju da su donesene na temelju podataka od kojih su svi brojniji od onih koji se odnose na jezike ili se u njima jezično pitanje ne tretira sastavnim dijelom ravnopravnosti za koju se zalažu.⁶

⁵ Danas se u svijetu govori oko 6000 jezika, od toga u Europi 3%, u Africi 30%, u obje Amerike 15%, u Aziji 32%, a na području Pacifika: 19%. Dakle, doista je očigledno da se u najrazvijenijim zemljama rabi svega nekoliko jezika, a u ostalima veći broj (Maurais 2004; Skutnabb-Kangas 2001; Maffi 2002; Fishman 2000; Ostler 2000; *The World's...* 2001; *Winners...* 2000; Watson 1999; Crystal 1997; Bugarski 1997a; Raloff 1995 i dr.).

⁶ Tu se misli npr. na dokumente organizacija kao što su: Razvojni program Ujedinjenih nacija (UNDP), Međunarodni monetarni fond, Svjetska banka, razne institucije Europske Unije i sl. Neki su pak podaci neprecizni: npr. "navodno" oko 90% Afrikanaca nema nikakvih saznanja koji je službeni jezik njihove zemlje; ili iz podataka o nepismenima u nerazvijenim zemljama nije jasno na koji se jezik odnosi podatak: na lokalni i ima li taj uopće pismo, na nacionalni/sluzbeni, ili neki treći; tek noviji podaci UNESCO-va

Na jezičnu situaciju i s njom povezanu gospodarsku i političku moć u pojedinim zajednicama (na raznim stranama svijeta) izgleda da su u prošlosti najdramatičnije utjecale kolonijalne ekspanzije velikih sila i migracije stanovništva. Jezici su se doslovno prenosili s jednog dijela svijeta u drugi. Tako je npr. širenje Rimskoga Carstva učinilo da latinski jezik postane *lingua franca* Mediterana i velikoga dijela Europe; širenje islama dovelo je do dominacije arapskoga jezika diljem Bliskog istoka i sjeverne Afrike. Svojedobne ekspanzije Rusa na istok, a Kineza na zapad rezultirale su širenjem njihovih jezika na područja koja su osvojili; ista je situacija s europskim jezicima (španjolski, portugalski, engleski, francuski) nakon velikih otkrića i kolonizacije američkih kontinenata, a kolonizacija Afrike kao i naseljavanje Europljana u Australiju imali su isti učinak.

Istodobno s uvozom kolonizatorskih jezika započeo je proces potiskivanja i nestajanja autohtonih domorodačkih jezika.

Primjera radi, kad je portugalski jezik početkom 16. st. stigao na područje Brazila, u relativno je kratkom vremenu nestalo oko 75% izvornih domorodačkih jezika, a od 208 jezika za koje se zna da su se nekad govorili na području Brazila, krajem dvadesetoga stoljeća tek jedan ima oko 10000 govornika od ukupno 160 milijuna stanovnika u Brazilu; ili: do danas se održalo svega 20 od 250 domorodačkih aboridžinskih jezika u Australiji koji su se govorili u vrijeme dolaska Europljana godine 1788.; na Aljasci svega 2 od 20, itd. (*Speaking...* 1997:53; usp. Watson 1999:8-9).

Budući da danas na oblikovanje jezične situacije (širenje jednih a potiskivanje i nestajanje drugih) najviše utječe neoliberalna globalizacija koja stvara model "korporacijskog multikulturalizma koji dovodi u pitanje pluralizam kultura zbog profitne nezasitnosti *homo oeconomicusa*, s opasnom tendencijom ukidanja kulturnog pluralizma ili dovođenja u pitanje potonjega..." (Milardović 2003:22), nestajanje jezika teče sve brže. U prosjeku, svaka dva tjedna po jedan jezik izgubi svoje govornike jer izumiru ili ga prestaju govoriti. Dakle svaka dva tjedna nestane po jedan jezik, što je dvadesetpet godišnje. Projekcija je sljedeća: ako se državnim (lokalnim ali uz potporu globalnih) jezičnim politikama ne podupre očuvanje ugroženih jezika, oko 80% jezika u svijetu će u dvadesetprvom stoljeću potpuno nestati, oko 10% će se održati u usmenom obliku i to među srednjom i starijom populacijom svojih govornika (znači da se, recimo, neće učiti u školama i sl.) – s time da će nestati kad izumru generacije koje ih još govore – a svega oko 10% jezika (oko 600) će imati dovoljno govornika koji će ih prenijeti sljedećoj generaciji i tako nastaviti živjeti (*Cambridge Encyclopedia of Language* 1996; Crystal 1997; usp. Watson 1999:9).⁷ Ima međutim i pesimističnijih prognoza koje govore da će, recimo, do polovice dvadesetprvoga stoljeća nestati čak 90% od ukupnoga broja sada živih jezika.

izvještaja o stanju svjetskih jezika iz 2001. godine donekle ispravljaju te nedostatke (usp. *Defenders...* 2000:31-32).

⁷ To je i procjena Michaela Kraussa, jednog od najpoznatijih lingvista današnjice.

Pritisak globalizacije i dominacija engleskog jezika

Kad je godine 1879. Johann Martin Schleyer izumio *volapük* i za njegovu osnovu odabrao engleski jezik (oko 60%), obrazložio je da je to iz praktičnih razloga jer je engleski najrašireniji jezik na svijetu (Harlow 2003).

Dominacija engleskog jezika svojedobno je fascinirala i njemačkog političara Otta Eduarda von Bismarcka. Kada su ga 1898. godine pitali koji je po njegovu mišljenju najpresudniji događaj u modernoj povijesti, odgovorio je da je to činjenica da sjeverni Amerikanci govore engleski (Watson 1999:12).

Godine 2000. četrinstotridaset milijuna ljudi je živjelo na zemaljskoj kugli kojima je engleski bio materinji, tj. prvi jezik. Još je milijardu i pol ljudi govorilo (rabilo) engleski kao drugi ili treći jezik.

75% svjetske pošte i 70% elektronske pošte koja se slala internetom bila je pisana na engleskom jeziku (premda ovaj postotak pokazuje laganu tendenciju pada jer se malo-pomalo razvijaju tehnologije komunikacija i na drugim jezicima). Svjetsko tržište dionicama, međunarodne banke, većina transnacionalnih korporacija, multilateralne organizacije kao što su Svjetska banka, Međunarodni monetarni fond, razni razvojni i drugi programi Ujedinjenih naroda, transnacionalne organizacije kao što je Udruženje jugoistočnih azijskih nacija, Organizacija afričkog jedinstva i sl., sve svoje poslove i dokumente vode/objavljaju na engleskom jeziku. Drugim riječima, praktički sve organizacije Azije, Afrike, Europe, Bliskog istoka i Pacifika vode svoje poslove i distribuiraju informacije isključivo na engleskom ili u prvome redu na engleskom.

80% svih svjetskih filmova, video i televizijskog programa se također proizvodi na engleskom, uglavnom zato što Sjedinjene Američke Države kontroliraju oko 85% svjetskog tržišta filmske industrije.

Većina (gotovo svi) međunarodnih akademskih časopisa izlazi na engleskom, bez obzira spadaju li u područje društvenih i humanističkih ili prirodnih znanosti.

Na internetu je engleski prisutan 84%, a prema nekim UNESCO-vim izvještajima čini se da je oko 60% korisnika interneta govornika engleskog jezika (Watson 1999:9-13; Defenders... 2000:32; Maurais 2004:20).

Engleski jezik postao je dakle globalno internacionalni jezik s dobrim izgledima da postane i globalni jezik budućnosti.

Prema kriterijima lingvista i sociolingvista koji uzimaju u obzir socioekonomski i geopolitički kontekst, dakle uvažavaju globalne uvjete u kojima živimo, razlozi su tomu višestruki.

Jedno je fleksibilnost engleskog jezika da apsorbira riječi iz drugih jezika. David Crystal procjenjuje da se danas u engleskom jeziku nalazi riječi iz najmanje 150 raznih jezika. To znači da su te tuđice inkorporirane

u engleski standardni jezik,⁸ što ne znači da drugi jezici poput hindskog, svahilija ili hrvatskog također ne apsorbiraju tuđice, samo što je njihov globalni utjecaj znatno manji.

Naravno, nezaobilazan razlog dominacije engleskoga jezika je proces gospodarske globalizacije. Dio toga procesa nije baš uvijek vidljiv, ali je ipak agresivan proces kontrole ključnih aspekata globalne ekonomije. Misli se na intervencije transnacionalnih korporacija, medija i međunarodnih organizacija na unutarnje ekonomije zemalja u razvoju i tranziciji te nerazvijenih zemalja.

Kao što je već rečeno, transnacionalne i multilateralne organizacije vode cjelokupno poslovanje na engleskom jeziku. Istodobno, UNESCO, organizacija koja je puno rasprostranjenija ali manje moćna i utjecajna, radi na glavnim europskim i svjetskim jezicima: arapskom, kineskom, engleskom, francuskom, njemačkom, španjolskom i ruskom.

Premda se uz potporu lokalnih vlada i međunarodnih organizacija, npr. UNESCO-a (čiji je službeni stav poznat: politike i moć se prožimaju s pitanjem koji će jezik/pismo biti "prvi" u nekoj zemlji), u mnogim zemljama pokušavaju osmisliti i u praksi primijeniti svrsishodne jezične politike, rezultat im je upitan. Tako dugo dok se cjelokupno upravljanje medijima, novčanim transakcijama, internetom i transnacionalnim korporacijama – nad kojima, u skladu s agresivnošću neoliberalne globalizacije niti vlade njihovih zemalja nemaju kontrolu, nego je obrnuto – odvija na engleskom jeziku, nacionalne reakcije protiv rastuće dominacije engleskog jezika su bespredmetne.

Tako se događa još jedan globalizacijski "poslovni" uspjeh: britanska i američka usmenost i pismenost se izvoze kao i svaka druga roba ili usluga (Barton 1994:6; usp. Watson 1999:12).

S time je povezan i sljedeći razlog globalne dominacije engleskog jezika. Naime, usporedno sa širenjem američke tehnologije i gospodarstva, širi se utjecaj američke kulture, odvija se proces i znanstveno i popularno zvan amerikanizacija. Zanimljivo, čak i države poput Indije u kojoj je do 1980-ih godina uz izvorne indijske jezike, hindski i urdski prije svega, prevladavao britanski engleski, u posljednjih desetak godina zahvaljujući američkoj tehnologiji, američkim medijima i američkoj kulturi, preferiraju američki engleski. Naravno, i jedan i drugi modificirali su se u indijski en-

⁸ Npr. jedna od najpoznatijih engleskih riječi na svijetu *cash*, što znači gotov novac, gotovinu, portugalskoga je porijekla. Naime, potječe od portugalske riječi *caixa*, što znači kutija za novac, a u engleski (pa onda i u međunarodnu komunikaciju kao općeprihvaćena i općepoznata) ušla je zahvaljujući jednom od najunosnijih poslova na svijetu – trgovini čajem. Trgovina čajem bila je toliko utjecajna još u 17. st. da je razvila i vlastiti jezik, tzv. *pidgin english*, koji je nastao kombinacijom engleskih, portugalskih i indijskih riječi, a sve u kineskom izgovoru. Sam naziv *pidgin* je također najvjerojatnije kineska varijanta izgovora engleske riječi *business*, tj. posao (Čavar 2004:28; Bugarski 1997a:71).

gleski. Riječ je o lokaliziranju dominantnog jezika u kontekstu globalizacije.

Naredni razlog globalizacije putem engleskog jezika te njegova globalna dominacija, jest rast masovnog turizma i industrije reklama koje su uglavnom na engleskom jeziku.

Koliko god otrcano i banalno zvučale izjave poput one "da je svijet globalno selo", činjenica jest da masovni turizam smanjuje svijet, omogućuje sučeljavanje ljudi koji žive na raznim kontinentima. Zračne luke, autobusni i željeznički kolodvori i sl. nude informacije na lokalnim, ali obvezatno i na engleskom jeziku. Tehnologija telekomunikacija i internet opskrbljuju ljude iz npr. Hrvatske, Perua ili Indonezije identičnim informacijama i zabavom, baš kao što im omogućuje da kupuju u istim trgovinama iste proizvode istih multinacionalnih korporacija. Napokon, svi postaju govornici – zapravo konzumenti – univerzalnog jezika popularne kulture i reklama (*Speaking...* 1997:52; usp. Watson 1999:13).

Napokon, među snažnim razlozima zbog kojih globalizacija izravno djeluje na jezičnu situaciju i geopolitičke promjene su migracije, s najvećim postotkom migriranja iz nerazvijenih u razvijene zemlje.

Svako migracijsko razdoblje ima svoj poseban oblik i u skladu s time i posebne posljedice na, između ostalih, jezičnu situaciju. Suvremene se migracije sve brže odvijaju uzduž i poprijeko cijeloga globusa; prema podacima relevantnih međunarodnih organizacija za migracije 1990-ih je bilo u svijetu oko sto milijuna migranata, od toga oko dvadeset do trideset milijuna izbjeglica, dok su ostali bili radnici koji su tražili posao i članovi njihovih obitelji.

Razlozi rasta migracija su brojni: gospodarska globalizacija, ratovi i etnički sukobi (u čemu su u 90-im godinama prednjačile jugoistočna Europa i Afrika), politički, ekološki i demografski razlozi, otvaranje slobodnih zona trgovine itd.⁹

Čak i migracije manjega razmjera (ne broje se u milijunima) utječu na jezičnu promjenu, što se u posljednjih desetak godina odnosi ipak na intenzivno usvajanje engleskoga jezika, barem do razine koja je potrebna da bi se pojedinac uspješno uklopio u proces rada.¹⁰

⁹ Kako se čini da će se migracija u sljedećim godinama još ubrzati, još više globalizirati, feminizirati, profesionalizirati..., izvjesno je da će se stvarati nove etničke i jezične manjinske zajednice čiji će etnonacionalni i kulturni identitet ovisiti isključivo o politici zemalja u koje su migranti ušli, npr. hoće li forsirati asimilaciju ili integraciju i kako će provoditi svoju politiku, jer migrantska zajednica vrlo rijetko uspijeva sama nositi (čitaj: financirati) održanje svoga vlastitoga identiteta. Da bi se održala a ne asimilirala ili getoizirala, mora biti izrazito kompaktna i homogena, tj. stabilna, zatim bogata, a mora imati i intelektualnu elitu.

¹⁰ Posljednjih godina u Hrvatsku je uselio velik broj Kineza koji se bave veleprodajom i maloprodajom robe široke potrošnje. Kako pokazuju prve analize, uglavnom se svi mogu donekle sporazumijevati na engleskom jeziku, ali iznimno su rijetki oni koji znaju ponešto hrvatski, zbog čega su problem i državnim organima, primjerice službi inspektorata i sl.

Lokalizacija nasuprot globalizaciji

Međutim, kao što je iskustvo društvenoga razvoja do sada upućivalo na činjenicu da svaki društveni razvojni proces ima i svoga oponenta, tako i globalizaciji oponira lokalizacija. Ovdje je riječ o poticajima na uporabu lokalnih jezika.

No, na lokalizacijske procese u uvjetima koje, da se ponovi, diktira tempo neoliberalne globalizacije, utječu čimbenici ne samo "iznutra", npr. lokalnih vlada, nego i "izvana". Lokalne vlade ponegdje doista ulažu veliku energiju na promicanje uvjeta za lokalizaciju, a ponegdje se tek deklarativno izjašnjavaju za potporu lokalizaciji, dijelom iz najboljih namjera, dijelom iz poltronskih (u pitanju je naravno profit).

Čimbenici "izvana" su multilateralne organizacije, znači one iste koje sudjeluju u globalizaciji. Da bi investirale, one potiču, čak štoviše uvjetuju lokalnim vladama razvoj demokracije, donošenje zakona usklađenih sa svjetskim standardima, donošenje i implementaciju obrazovnih i razvojnih programa prilagođenih lokalnim uvjetima. U osnovi, čine to iz istoga razloga zbog kojih produciraju globalizaciju: zbog većega profita, što je uostalom i osnovni i jedini cilj neoliberalnog kapitalizma.

Lokalizacijske procese potiču i organizacije koje se bave ljudskim pravima, npr. one koje rade na donošenju i implementaciji zakona i propisa koji omogućuju jednako pravo na razvoj za sve, pa i razvoj lokalnih kultura. Uz institucije i organe Ujedinjenih nacija posljednjih se godina u tome ističu brojne nevladine udruge, razne zaklade, humanitarne udruge i sl. koje se bave istraživanjem, a potom donošenjem i implementacijom poticajnih programa za kulturnu, jezičnu, vjersku i drugu raznovrsnost i toleranciju.

Međutim, rezultati su takvih pokušaja diskutabilni. Sve što je do danas pokazala praksa (a to su obrasci običnoga, svakodnevnog života), posljedice neoliberalne globalizacije su sve veća polarizacija na bogatu manjinu i siromašnu većinu. Međutim, i u zemljama koje spadaju u siromašnu većinu, koje su, zahvaljujući lokalizaciji uspjele obrazovati dio svoje populacije, riječ je opet o sličnoj (ako ne i istoj) podjeli: na lokalnu manjinsku elitu unutar siromašne većine. Ta većina ostaje neobrazovana, a dostupni su joj tek lokalni jezici s kojima ne može sudjelovati u raspodjeli resursa svoje zemlje. To drugim riječima znači da je lokalizacija – globalizacija "u malom".

Dominacija engleskog jezika kao prolazna faza ili novi svjetski jezični poredak?

Je li onda engleski jezik "jezik ubojica" ili je njegova dominacija samo prolazna faza, pitao se prije nekoliko godina bard sociolingvistike Joshua

A. Fishman (Fishman 2000)? Pitanje nije mogla postaviti bolja osoba jer je upravo Fishman prije nekoliko desetaka godina, kritički propitujući asimilacijske teorije o identitetu i povezujući ih s jezikom kao bitnim čimbenikom identiteta, ustvrdio da su te teorije posljedica pogrešnoga uvjerenja kako merkantilno-industrijska revolucija sadrži realno više vrijednosti od osjećaja pripadnosti i privrženosti "svojoj" zajednici u etničkom i kulturnom smislu (Fishman 1980:77). Društvena zbilja narednih desetljeća pokazala je ispravnost njegova mišljenja, a imajući u vidu promijenjen kontekst na prijelomu dvaju posljednjih stoljeća u kojem dominiraju posljedice globalizacijskih procesa, nije li pitanje doista na mjestu?

Bez obzira razmatramo li engleski kao "jezik-ubojicu" ili ne, tumačimo li širenje njegove uporabe kao benignu globalizaciju ili jezični imperijalizam, ekspanzija engleskog jezika je nepobitna i, kako se čini, nezaustavljiva.

Pa ipak, postoje razlozi da vjerujemo da je ipak moguće da utjecaj toga jezika oslabi.

Naime, globalno gledajući, od ukupnog broja stanovnika na zemlji, njime se, osim onih kojima je to materinji jezik, služe oni koji su pismeni, koji su išli dovoljan broj godina u školu da ga svladaju, koji su zaposleni i kojima su dostupne informacije plasirane putem tiskovnih i elektronskih medija. To dakle nije niti jedna trećina ukupne populacije (ali ta populacija vodi globalnu ekonomiju i sudjeluje u raspodjeli svjetskih resursa). Nadalje, proturječe globalizacije (iako zapravo samo naoko proturječe, a zapravo logična posljedica) jest lokalizacija/regionalizacija, a s regionalizacijom se šire i regionalni jezici kao npr. arapski, kineski, hausa, španjolski i sl.

Konačno, širenje engleskog jezika kao i eventualno dominantnih regionalnih jezika proizvodi u malim zajednicama neku vrstu otpora prema globalnim promjenama, koja se manifestira kao lokalizacija i revitalizacija lokalnih jezika.

Kolikogod se jačanje globalizacije ogleda i u širenju engleskog jezika, mora se imati na umu da se neke djelatnosti razvijaju i na lokalnoj razini, tj. u pojedinim područjima kao što su trgovina, putovanja, širenje religije, rast broja etnički miješanih brakova i sl. i one zahvaćaju najšire slojeve lokalnoga stanovništva koje ipak govori lokalnim jezicima.

Tako se npr. u Africi govori jednom trećinom od ukupno oko šest tisuća jezika u svijetu, a to je ujedno kontinent na kojem živi 13% ukupne svjetske populacije. Tu engleski nije niti jedino niti najbolje sredstvo komunikacije. Diljem istočne Afrike svahili je tipičan prvi jezik kojim će komunicirati dva govornika različitih materinjih jezika, kao što će to na području zapadne Afrike sasvim sigurno prakticirati na jeziku hausa.

Osim toga, neki ne-engleski jezici šire krug govornika zahvaljujući deglobalizacijskim aktivnostima državnih institucija i vlada. Npr. Francuska izdvaja milijune franaka godišnje kao potporu francuskom jeziku izvan granica Francuske. Ili: njemačka vlada novčano podupire oko 80

Goethe instituta razmještenih "od Bejruta do Džakarte" radi promidžbe njemačkoga jezika, kulture i umjetnosti. A Singapur, mala zemlja s četiri službena jezika, već više od dvadeset godina vodi kampanju koja se zove "Govorite mandarinski" (Fishman 2000).

Značenje nekih regionalnih jezika možda će ipak rasti u budućnosti, kao što će rasti i uporaba regionalnih *lingua franca* – onoliko koliko se budu razvijali trgovina, turizam, ali i recimo književnost i naravno, onoliko koliko će sve to biti dostupno široj populaciji, u čemu je doduše i razlog za pesimizam: sve je više siromašnih koji će sve manje participirati u tim "interakcijama".

A kakve onda ima reperkusije globalna dominacija engleskog jezika na sam engleski jezik kao glavni jezik u međunarodnoj komunikaciji?

Bez obzira što neki smatraju da je dominacija engleskog jezika "jezična tiranija" i nastoje se tomu oduprijeti poticanjem jezične lokalizacije (promičući ideju da se demokracija, međunarodna trgovina i gospodarski razvoj, kulturni razvoj i sl. mogu odvijati na bilo kojem jeziku), nema razloga sumnjati da će i dalje biti potreban u tehnologiji, visokom obrazovanju. To što recimo francuski jezik izvan granica Francuske ima sve manji broj govornika, nije naudilo njegovu ugledu jezika diplomacije i umjetnosti.

Perspektive: jezik i identitet

Premda postoje indicije prema kojima bi globalna dominacija engleskoga jezika mogla i oslabjeti, na temelju istraživanja o budućnosti engleskoga jezika koji je koordinirao British Council, David Graddol je zaključio da engleski jezik otprilike polovicom dvadesetprvoga stoljeća neće imati jezični monopol, ali će biti dio "monopola nekolicine", tj. oligopola s preostalim jezicima od kojih će svaki imati prevlast u svojoj domeni (Graddol 1997). Jezici kojima će rasti broj govornika, prema istome autoru, bit će: hausa i svahili u Africi, regionalni (državni) jezici Indije, tok pisin u Oceaniji, ruski, mandarinski i arapski. Nadalje, Graddolove su pretpostavke da bi u tom vremenu francuski jezik mogao izgubiti svoje današnje drugo mjesto po važnosti u svjetskoj komunikaciji i zamijeniti ga s njemačkim, koji bi mogao postati glavni regionalni jezik Europe, itd.

Sve u svemu, oko 2050. godine niti jedan jezik ne bi imao onu hegemonističku poziciju kakvu je engleski imao u dvadesetom stoljeću i u prvom desetljeću dvadesetprvoga stoljeća (Graddol 1997:58). Time bi se ujedno ustanovio i novi globalni jezični poredak koji bi najvjerojatnije bio kompatibilan s tendencijama u razvoju i raspodjeli gospodarskih svjetskih dobara prema "zamislama" neoliberalnoga kapitalizma. Time bi se također obistinile crne slutnje o usporednoj redukciji biološke i jezične različitosti (Hamel 2004:111). Također i crne slutnje Joshue Fishmana i drugih o nenadoknadivom gubitku globalnog jezičnog blaga.

No, Graddolov scenarij se, bez obzira na to koliko bio blizu istini, možda i neće ostvariti. Opstojnost jezika može imati i drukčiji put.

Zašto ipak jezici opstaju? Istina, institucionalizirana pomoć "izvana" i "iznutra" će pomoći (misli se na adekvatnu prilagodbu državnih/nacionalnih politika i njihovu primjenu u praksi za pravilan tretman tisuća ugroženih i tzv. malih jezika, kao i potporu nevladinih udruga i sl.). Međutim, teorija je na temelju istraživanja govornih iskustava ljudi ponudila odgovor: zato jer su jezici dio kulturnog i etnonacionalnog identiteta, a identiteti su duboko ukorijenjeni u svijesti svojih govornika.

Lokalni su jezici često označitelji "autentičnosti", koja nije samo bit globalne povijesti čovječanstva nego i egzistencije određene zajednice uopće. Jezični pluralizam u situaciji kad je svaki jezik označen vlastitom društvenom funkcijom, mogao bi biti dijelom budućnosti ljudske vrste.

U tome smislu razložno je vjerovati i u opstanak različitih identiteta.

Zašto bi i lokalni identiteti mogli opstati?

Zato što je jezik tek jedna od dimenzija sveukupnoga identiteta i zato što, sukladno Barthu i Smitu, promjenom jednoga elementa iz kulturnoga repertoara zajednica nužno ne mijenja svoj "prvobitni" identitet.

Zato što se procesom lokalizacije rađa jezična prilagodba te se u traženju identiteta skupina ponovno može usmjeriti na svoju kulturu, tj. na sebe samu.

Zato što materinji jezik koji je skupina zamijenila nekim drugim može i dalje postojati kao čimbenik identiteta, ali ne na komunikacijskoj nego na manifestacijskoj razini te i uz pomoć izgubljenoga jezika može i dalje, sukladno Andersonu, zamišljati zajedništvo.

Napokon zato, jer će se procesima lokalizacije događati pomaci i premještanja čimbenika identiteta, pa će se identiteti promijeniti i redefinirati, a nikako nestati.

NAVEDENA LITERATURA

- Anderson, Benedictt. 1990. *Nacija: zamišljena zajednica. Razmatranje o porijeklu i širenju nacionalizma*. Zagreb: Školska knjiga.
- Barth, Frederik, ur. 1969. *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Cultural Difference*. Boston: Little Brown & Co.
- Barth, Fredrik. 1994. "Enduring and Emerging Issues in the Analysis of Ethnicity". U *The Anthropology of Ethnicity. Beyond "Ethnic Groups and Boundaries"*. Has Vermeulen i Cora Govers, ur. Amsterdam: Het Spinhuis Publishers, 11-32.
- Biblija, Stari i Novi zavjet*. 2001. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Bugarski, Ranko. 1997a. *Jezici*. Beograd: Čigoja štampa. [XX vek]
- Bugarski, Ranko. 1997a. *Pismo*. Beograd: Čigoja štampa. [XX vek]

- Cambridge Encyclopedia of Language. 1996. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cameron, Deborah. 2002. "Language: Diversity in danger". *Critical Quarterly* 44/4:135-139.
- Chomsky, Noam. 2004. *Hegemonija ili opstanak*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Ćavar, Vjekoslav. 2004. "Čaj – šalica zdravlja". *Svijet zdravlja* 3:28-29.
- Čolić, Snježana. 2002. *Kultura i povijest. Socio-kulturno antropološki aspekti hijerarhizacije kulture*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Crystal, David. 1997. *English as a Global Language*. Cambridge: Cambridge University press.
- "Defenders of Diversity". 2000. *UNESCO Courier* 53/4:30-32.
- Enciklopedija leksikografskog zavoda II*. 1967. Zagreb: Leksikografski zavod.
- Enciklopedija leksikografskog zavoda V*. 1969. Zagreb: Leksikografski zavod.
- Fettes, Mark. 2004. "The geostrategies of interlingualism". U *Languages in a Globalising World*. J. Maurais i M. A. Morris, ur. Cambridge: Cambridge University Press, 37-46.
- Fishman, A. Joshua, ur. 1968. *Reading in the Sociology of Language*. The Hague: Mouton De Gruyer.
- Fishman, A. Joshua. 1978. *Sociologija jezika. Interdisciplinarni društvenonaučni pristup jeziku u društvu*. Sarajevo: Svjetlost.
- Fishman, A. Joshua. 1980. "Social Theory and Ethnography: Language and Ethnicity in Eastern Europe". U *Ethnic Diversity and Conflict in Eastern Europe*. P. F. Sugar, ur. Santa Barbara.
- Fishman, A. Joshua. 2000. "English: 'The Killer Language? Or a Passing Phase?'". *Whole Earth*, Spring 2000.
- Gajić, Radoslav. 1980. *Živi jezik*. Niš: Gradina.
- Gal, Susan. 1987. "Codeswitching and Consciousness in the European Periphery". *American Anthropologist* 14/4:637-653.
- Gal, Susan. 1989. "Language and political economy". *Annual Review of Anthropology* 18:345-367.
- Graddol, David. 1997. *The Future of English*. London: The British Council.
- Grbić, Jadranka. 1994. *Identitet, jezik, razvoj*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.
- Hamel, Enrique Rainer. 2004. "Regional blocs as a barrier against English hegemony? The language policy of Mercosur in South America". U *Languages in a Globalising World*. J. Maurais i M. A. Morris, ur. Cambridge: Cambridge University Press, 111-142.
- Harlow, J. Donald. 2003. *How to Build a Language*. <http://www.donh.best.vwh.net>.
- Haugen, Einar. 1966. "Dialect, Language, Nation". *American Anthropologist* 4:922-935.

- Hrvatska enciklopedija 1. 1999. Zagreb: Leksikografski zavod "Miroslav Krleža".
- Kelsey, Jane. 2003. "Mainstreaming cultural diversity in the campaign against neo-liberal globalization". U *Advancing Cultural Diversity Globally. The Role of Civil Society Movements*. Opatija: Report from the Fourth Annual Conference of the International Network for Cultural Diversity in partnership with Culturelink Network / IMO. A. Andrew, G. Neil. i N. Obuljen, ur., 52-55.
- Kibee, Douglas A. 2004. "Language policy and linguistic theory". U *Languages in a Globalising World*. J. Maurais i M. A. Morris, ur. Cambridge: Cambridge University Press, 47-57.
- Laponce, Jean. 2004. "Babel and the market: Geostrategy for minority languages". U *Languages in a Globalising World*. J. Maurais i M. A. Morris, ur. Cambridge: Cambridge University Press, 58-63.
- Maffi, Luisa. 2002. "Endangered languages, endangered knowledge". *International Social Science Journal* 54/173:385-393.
- Maurais, Jacques. 2004. "Towards a new linguistic world order". U *Languages in a Globalising World*. J. Maurais i M. A. Morris, ur. Cambridge: Cambridge University Press, 13-36.
- Milardović, Anđelko. 1999. *Globalizacija*. Zagreb - Osijek - Split: Pan liber.
- Milardović, Anđelko. 2002. *Mali leksikon globalizacije*. Zagreb: Centar za politološka istraživanja.
- Milardović, Anđelko. 2003. "Od državnog do korporacijskog multikulturalizma". *Zarez* 5/116:22-23.
- Mühlhäusler, Peter. 1994. "Babel revisited". *UNESCO Courier* 47/2:16-21.
- Ostler, Rosemarie. 2000. "Disappearing Languages". *Whole Earth*, Spring 2000:6-8.
- Raloff, Janet. 1995. "Languishing languages: Cultures at risk". *Science News* 147/8:117-118.
- Smith, D. Anthony. 1991. *National identity*. London: Penguin Books Ltd.
- Smith, D. Anthony. 1998. *The Ethnic Origin of Nations*. Oxford: Blackwell Publishers.
- "Speaking in Tongues". 1997. *Time Magazine*. July 7:52-58.
- Skutnabb-Kangas, Tove. 2001. "The Globalisation of (Educational) Language rights". *International Review of Education* 47/3-4:201-219.
- "The World's linguistic Diversity". 2001. *World Watch* 14/3:38-39.
- Van Elteren, Mel. 1996. "Conceptualizing the Impact of US Popular Culture Globally". *Journal of Popular Culture* 30/1:47-89.
- Watson, Keith. 1999. "Language, power, development and geopolitical Changes: conflicting pressures facing plurilingual societies". *Compare* 29/1:5-22.
- "Winners and Losers". 2000. *UNESCO Courier* 53:4.

LINGUISTIC PROCESSES, IDENTITY AND GLOBALISATION

SUMMARY

This article deals with the linguistic situation in the contemporary world. It analyses that situation in correlation to ethnocultural identification processes. The starting-point of the article is the fact that, from the era of Romanticism, when national languages were inaugurated as markers of national/State affiliation, the process began of the destruction of numerous (so-called small) languages, which became irrelevant and out-of-date in that sense. That process was intensified during the 20th century, more particularly during its closing decades, when the process of neo-liberal globalisation made English the global world language, while, parallelly, world language diversification was being drastically threatened.

On the basis of contemporary ethnology-like and anthropology-like theories of identity, this paper examines the hypothesis on the relativity of the role of cultural repertoire content in identification processes, and the transposition of the importance of language as an ethnocultural marker to certain other elements of culture. In other words, globalisation opposes localisation, which contributes to the viability of local languages and disrupts the global trend of the new world linguistic order (with the dominance of English). So, why do languages manage to survive? By way of adequate institutionalised assistance, primarily State/national policies and their implementation in practice for the correct treatment of thousands of endangered, so-called small languages, as well as the support of non-governmental organisations and the like, and this paper offers an answer to that question on the basis of research into the speech experience of people: because languages are part of cultural and ethnonational identity, while identities are deeply entrenched in the awareness of their speakers.

Local languages often serve as markers of "authenticity", while they do not only represent the essence of Humanity's global history but also the existence, in general, of a particular community. Linguistic pluralism, in a situation in which each language is designated by its own societal function, could well be part of the future of the human species.

In that sense, it is also reasonable to believe in the survival of identity diversity. In other words, local identities could survive, too, since language is only one of the dimensions of identity and, since, in accordance with contemporary ethnology-like and anthropology-like theories, change of one element in the cultural repertoire of a community does not necessarily alter its "original" identity.

Apart from that, linguistic adaptation springs from the process of localisation, and a group searching for identity can, once again, orient itself to its culture, that is, back to itself.

Finally, it is concluded in this paper that the mother tongue that a group has replaced by some other language can continue to exist as a factor of identity, admittedly not on the communicational but on the manifestation level. And, in accordance with modern theories on social development, a sense of community can also continue to be conceived with the help of the lost language. A consequence of all this will be that identities will be transformed and redefined through processes of localisation, and shifts and transpositions of identity factors.

Keywords: language, identity, globalisation